

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-140>

УДК 336.221:338.43(477):355.01

ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ НА АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ГАЛУЗЕВІ ВИКЛИКИ

TAX BURDEN ON THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE UKRAINIAN ECONOMY UNDER MARTIAL LAW: THEORETICAL APPROACHES AND INDUSTRY CHALLENGES

Самарічев Дмитро Олександрович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1298-8755>

Samarichev Dmytro

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

У статті досліджено наукові підходи до трактування поняття податкового навантаження як важливої економічної категорії, що відображає вплив податкової політики держави на соціально-економічний розвиток. Проаналізовано особливості формування податкового навантаження в аграрному секторі економіки України з урахуванням чинної системи оподаткування та галузевої специфіки. Особливу увагу приділено впливу воєнного стану на фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств. Оцінено роль податкових пільг і фіскальних стимулів, запроваджених державою з метою підтримки аграрного бізнесу в умовах війни, а також виявлено ключові проблеми чинної податкової системи, пов'язані з її недостатньою гнучкістю та нерівномірним розподілом податкового навантаження. Обґрунтовано напрями удосконалення податкової політики спрямовані на оптимізацію податкового навантаження на аграрний сектор економіки, зниження фінансових ризиків та стимулювання відновлення і сталого розвитку галузі в умовах воєнного та післявоєнного періодів.

Ключові слова: податкове навантаження; аграрний сектор; податкова політика; система оподаткування; воєнний стан; податкові пільги; фіскальні інструменти.

The agricultural sector of Ukraine is a system-forming component of the national economy, which determines the level of food security of the state, forms a significant share of the gross domestic product and provides substantial foreign exchange earnings. In the context of the transformation of the tax system and the introduction of martial law, the issue of determining and assessing the tax burden on agricultural producers is becoming particularly relevant, as tax instruments have a significant impact on financial stability, investment activity and the ability of enterprises to adapt to crisis challenges. The purpose of the article is to study theoretical approaches to defining the essence of the tax burden, analyse the peculiarities of its impact on the functioning of the agricultural sector of Ukraine's economy under martial law, and justify the prospects for its optimisation, taking into account industry specifics and crisis restrictions. In the course of the study, foreign and domestic scientific approaches to the interpretation of the tax burden are summarised, quantitative and qualitative interpretations of this economic category are systematised, and its place in the system of indicators for assessing the effectiveness of tax policy is determined. The article substantiates the expediency of considering the tax burden as a generalised indicator of the cumulative impact of tax mechanisms on the financial and economic activities of agricultural enterprises. The peculiarities of taxation of the agricultural sector of Ukraine are analysed, in particular the structure of the main taxes and fees, the differentiation of rates and the role of land tax. Particular attention is paid to the impact of full-scale war on the activities of agricultural enterprises, the decline in production volumes, the reduction in the number of economic entities and the increase in costs, which leads to an increase in real tax pressure. Based on the results of the study, the key problems of the current taxation system of the agricultural sector under martial law are identified and directions for its improvement are outlined, in particular through the introduction of temporary tax breaks, deferral of tax liabilities, optimisation of

VAT refund procedures and stimulation of investment activity. The implementation of the proposed measures will contribute to increasing the financial stability of the agricultural sector and ensuring conditions for its recovery in the post-war period.

Keywords: tax burden; agricultural sector; tax policy; taxation system; martial law; tax incentives; fiscal instruments.

Постановка проблеми. Аграрний сектор України відіграє системоутворюючу роль у національній економіці, формуючи понад 10 % валового внутрішнього продукту та забезпечуючи близько 40 % валютних надходжень від експорту [13]. З огляду на це, він виступає одним із ключових чинників макроекономічної стабільності та довгострокового економічного зростання держави. Податкове навантаження в аграрній сфері формується не лише через механізми прямого й непрямого оподаткування, а й у результаті впровадження сучасних регуляторних інструментів, що істотно впливають на фінансові результати суб'єктів господарювання.

В умовах динамічних змін податкового законодавства та розширення спектра регуляторних механізмів актуалізується потреба у чіткому теоретико-методологічному визначенні змісту й структури податкового навантаження. Відсутність уніфікованого підходу до його трактування ускладнює як проведення наукових досліджень, так і практичне управління фінансово-господарською діяльністю аграрних підприємств. Теоретичне осмислення категорії «податкове навантаження» створює передумови для систематизації наявних наукових підходів, ідентифікації диспропорцій у податковій політиці та формування аналітичної основи для її подальшого вдосконалення з урахуванням галузевої специфіки. Це, у свою чергу, сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості аграрного сектору, зміцненню фінансової стійкості його суб'єктів та забезпеченню засад сталого розвитку національної економіки загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць, присвячених проблематиці податкового навантаження, свідчить про сталий інтерес дослідників до теоретичних, методологічних і прикладних аспектів оцінювання податкового тиску та його впливу на соціально-економічний розвиток. Значний внесок у формування наукових підходів до трактування сутності податкового навантаження зробили зарубіжні вчені, зокрема Станкович Дж. Дж., Мар'янович І., Міланович С., Йованович-Вуятович М. [3], Домбоу Р. Т. [2], Сарієв Н. [6], Каллігосфіріс Х., Дерматіс З.,

Каламара Е., Анастасіу А. [4], Бельїч М., Главашкі О. [1], які розглядали податкове навантаження крізь призму макроекономічної рівноваги, тінізації економіки, регуляторного впливу податкової системи та соціальних наслідків оподаткування.

Вагомий доробок у розвиток теоретико-методичних засад оцінювання податкового навантаження в Україні здійснили вітчизняні науковці, зокрема Андрущенко В. Л. [9], Прокopenко Н. С. [12], Соколовська А. М. [16; 17] та інші, які обґрунтували доцільність використання різних показників і підходів до вимірювання податкового навантаження на макро- та мікрорівнях, а також дослідили його вплив на ефективність функціонування суб'єктів господарювання та економіки загалом.

Разом із тим, аналіз сучасних публікацій засвідчує, що переважна частина досліджень зосереджена на загальноекономічних або фінансових аспектах податкового навантаження, тоді як галузеві особливості його формування та впливу, зокрема в аграрному секторі, залишаються недостатньо систематизованими. Особливо фрагментарно висвітлено питання трансформації податкового навантаження на аграрний сектор України в умовах воєнного стану, впливу податкових інструментів на стійкість сільськогосподарських підприємств та адаптацію податкової політики до кризових викликів. Це зумовлює необхідність поглибленого дослідження податкового навантаження на аграрний сектор з урахуванням сучасних воєнних і соціально-економічних умов розвитку держави.

Формулювання завдання дослідження (мета статті) – дослідження теоретичних підходів до визначення податкового навантаження, особливостей його впливу на функціонування аграрного сектору економіки України в умовах воєнного стану та виявлення перспектив оптимізації податкового навантаження з урахуванням галузевих викликів і кризових обмежень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «податкове навантаження» сформувалося одночасно з еволюцією категорії «податки» та поступово стало об'єктом ґрунтовного наукового аналізу. Від праць кла-

сиків політичної економії до сучасних досліджень воно розглядається у контексті пошуку оптимального рівня податкового тиску, формування результативної фіскальної політики та забезпечення податкової безпеки держави. Водночас, попри значний масив наукових напрацювань, у фаховій літературі досі відсутній універсальний підхід до трактування сутності податкового навантаження. Переважна більшість сучасних дослідників інтерпретує його як складну багатовимірну економічну категорію, оцінювання якої можливе з різних теоретико-методологічних позицій. У зв'язку з цим у наукових працях сформувалося кілька підходів до визначення та кількісного вимірювання податкового навантаження.

Зокрема, Дж. Дж. Станкович, І. Мар'янович, С. Міланович та М. Йованович-Вуятович трактують податкове навантаження як співвідношення фактичних податкових надходжень і податкового потенціалу держави. Окрім того, вчені пропонують визначати оптимальний обсяг податкових надходжень як різницю між валовим внутрішнім продуктом та обсягами приватного споживання [3]. Характерною рисою цього підходу є прагнення до обґрунтування теоретично оптимального рівня оподаткування на основі базових макроекономічних показників – ВВП, податкових надходжень і споживання, які розглядаються як узагальнені індикатори соціально-економічних процесів.

У межах альтернативного підходу Р. Т. Домбоу запропонував концепцію «тіньового ефекту», що відображає схильність виробників до завищення витрат з метою мінімізації податкового тиску. За результатами його досліджень встановлено, що рівень тінізації діяльності підприємств зростає пропорційно квадрату податкової ставки, тоді як залежність між рівнем оподаткування та обсягами виробництва має зворотний і нелінійний характер [2].

Інший науковий підхід представлений у працях Н. Сарієва, який розглядає податкові платежі як складову витрат підприємств і важливий елемент регуляторного середовища. При цьому автор наголошує, що податкове законодавство нерідко використовується для вирішення завдань, безпосередньо не пов'язаних із оподаткуванням [6]. У свою чергу, Х. Каллігосфіріс, З. Дерматіс, Е. Каламара та А. Анастасіу включають показник податкового навантаження до системи критеріїв багатфакторного аналізу податково-інституційного середовища функціонування бізнесу. Отримані ними результати засвідчують наявність

негативного зв'язку між рівнем оподаткування доходів і економічною активністю, а також між корпоративними податками та продуктивністю праці; підвищення податкових ставок, за висновками дослідників, може безпосередньо знижувати рівень споживання [4].

Окремий напрям досліджень присвячено аналізу впливу податкового навантаження на нерівність доходів населення. Зокрема, М. Бельїч та О. Главашкі розглядали цей взаємозв'язок крізь призму прямих (податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб) і непрямих (податок на додану вартість) податків. Автори дійшли висновку, що зростання навантаження від прямих податків, як правило, сприяє скороченню доходної нерівності, тоді як надходження від непрямих податків у низці країн спрямовуються на фінансування соціальних програм, що також забезпечує певний вирівнювальний ефект [1].

Вітчизняні науковці переважно розглядають податкове навантаження як інтегральний показник якості податкової системи, який відображає її вплив на результати господарської діяльності суб'єктів економіки та визначається як відношення суми податкових платежів до відповідного показника ефективності, зокрема валового внутрішнього продукту, виручки або чистого прибутку [14, с. 285]. Таким чином, сутність податкового навантаження в національних дослідженнях значною мірою розкривається через методологію його розрахунку та інтерпретацію отриманих кількісних значень.

Поряд із цим В. Л. Андрущенко інтерпретує податкове навантаження як співвідношення обсягу податкових надходжень до бюджету та валового внутрішнього продукту [9, с. 94]. У такому узагальненому вигляді зазначений показник відображає частку податкових платежів у відповідному макроекономічному індикаторі під час оцінювання їх впливу на національну економіку, а також у показниках результативності діяльності підприємств – у разі аналізу впливу оподаткування на окрему галузь або суб'єкта господарювання.

Для вимірювання податкового навантаження на макrorівні Н. С. Прокопенко пропонує застосовувати, за аналогією з практикою розвинених країн, коефіцієнт еластичності податків, який визначається як відношення приросту податкових надходжень до приросту базового чинника, зокрема валового внутрішнього продукту або обсягу реалізованої продукції [12, с. 100]. Використання цього показ-

ника дає змогу оцінити чутливість податкових надходжень до змін ключових макроекономічних параметрів.

Водночас А. М. Соколовська пропонує оцінювати рівень податкового навантаження на споживання через розрахунок ефективної податкової ставки, яка визначається як співвідношення податкових надходжень (за даними статистики державних фінансів) до податкової бази, а саме кінцевих споживчих витрат, обчислених за системою національних рахунків [16, с. 66]. Застосування такого підходу дозволяє встановити фактичний рівень податкового навантаження без урахування ефекту перекладання податків між різними групами платників.

У контексті аналізу ролі оподаткування у соціально-економічному розвитку податкове навантаження доцільно розглядати як «фіскальний показник, що відображає сукупний вплив податків і зборів на платників або їхні групи, а також на економіку держави загалом, і характеризує ефективність державного регулювання економічних процесів за допомогою податкових інструментів» [15, с. 28].

Узагальнення наукових підходів дозволяє виокремити два базові напрями трактування податкового навантаження:

– податкове навантаження як кількісна характеристика, за якої воно розглядається як відносний показник, що відображає частку податків і зборів, обов'язкових до сплати платником до бюджету [11, с. 155];

– податкове навантаження як якісна характеристика, у межах якої дослідники надають цій економічній категорії ширшого змісту та оцінюють сукупний вплив оподаткування на економіку в цілому, її окремі галузі та конкретних економічних суб'єктів [17, с. 5].

Виходячи з викладеного, податкове навантаження на аграрний сектор доцільно трактувати як узагальнений показник, що відображає характер і масштаб впливу податкової політики держави на ефективність функціонування та фінансову стійкість сільськогосподарського виробництва.

Аграрний сектор України функціонує в межах багатокомпонентної системи оподаткування, яка охоплює низку базових податкових інструментів [8]. До них належать податок на прибуток підприємств за ставкою 18%, податок на доходи фізичних осіб у розмірі 18%, податок на додану вартість, єдиний податок та земельний податок. Рівень ставки ПДВ диференціюється залежно від виду продукції: 20% застосовується до більшості товарів, 14% –

до окремих видів сільськогосподарської продукції відповідно до кодів УКТ ЗЕД (зокрема пшениця, ячмінь, кукурудза, соєві боби, ріпак, насіння соняшнику), 0% – до експортних операцій та 7% – до операцій із лікарськими засобами та медичними виробами. Окрім того, для сільськогосподарських товаровиробників передбачено сплату єдиного податку IV групи, ставки якого диференційовані залежно від виду земельних угідь: 0,95% – для ріллі, сіножатей і пасовищ, 0,57% – для багаторічних насаджень, 6,33% – для сільськогосподарських угідь закритого ґрунту тощо [8].

Особливе місце в системі оподаткування аграрного сектору посідає земельний податок, ставки якого встановлюються органами місцевого самоврядування. Для земельних ділянок із проведеною нормативною грошовою оцінкою вони можуть досягати 3% від її величини, а для земель загального користування – до 1%. Для сільськогосподарських угідь передбачено діапазон ставок від 0,3% до 1%, тоді як для лісових земель – до 0,1% нормативної грошової оцінки. Земельні ділянки, що перебувають у постійному користуванні суб'єктів господарювання (за винятком державної та комунальної власності), можуть оподатковуватися за ставкою до 12%. У разі відсутності нормативної грошової оцінки ставки для земель за межами населених пунктів можуть сягати 5% середньої нормативної оцінки по області, для сільськогосподарських угідь – від 0,3% до 5%, для лісових земель – до 0,1% [8].

Повномасштабна війна суттєво ускладнила умови функціонування аграрного бізнесу. Сільськогосподарські підприємства зазнали значних втрат активів унаслідок знищення виробничих потужностей, порушення логістичних ланцюгів та тимчасової окупації частини територій [7]. Воєнні дії спричинили істотне скорочення посівних площ: у 2023 році площі сільськогосподарських культур зменшилися на 20,7% порівняно з 2021 роком [10]. Поряд зі спадом виробництва ключових зернових культур – пшениці, кукурудзи та ячменю – аграрний сектор зіткнувся з дефіцитом трудових ресурсів унаслідок мобілізації та внутрішнього переміщення населення. Додатковий тиск на діяльність підприємств спричинило зростання цін на паливно-мастильні матеріали, мінеральні добрива та інші виробничі ресурси [10].

Запровадження воєнного стану у 2022 році призвело до суттєвого скорочення кількості діючих підприємств. Зокрема, кількість вели-

ких підприємств зменшилася на 20% у сільському господарстві та на 15% у харчовій промисловості; середніх – відповідно на 20% і 11%; малих – на 32% і 27%. Водночас обсяги реалізації продукції великих підприємств скоротилися на 3% у сільському господарстві та на 30% у харчовій промисловості. Реалізація продукції середніми та малими підприємствами у сільському господарстві зменшилася на 34% і 22% відповідно, тоді як у харчовій промисловості зафіксовано незначне зростання – на 3% і 2% [10]. Наведені дані свідчать, що, попри суттєві втрати, великі підприємства змогли частково зберегти стійкість завдяки масштабам діяльності.

У відповідь на кризові виклики Уряд України запровадив низку програм і заходів підтримки аграрного сектору, зокрема у сфері оподаткування. До таких заходів належать встановлення нульової ставки акцизного податку, надання податкових пільг, тимчасова зміна умов плати за землю державної та комунальної власності на період воєнного стану, а також зниження ставки ПДВ на паливо, що було спрямовано на пом'якшення фінансового навантаження та стимулювання господарської активності [5].

Разом із тим чинна система оподаткування виявила низку структурних недоліків, які загострилися в умовах війни. Серед ключових проблем – обмежена гнучкість податкових механізмів у кризових ситуаціях, нерівномірний розподіл податкового навантаження між малими та великими підприємствами, а також ускладнення процедур відшкодування ПДВ для експортерів. Додатковим чинником невизначеності є тимчасова окупація окремих територій, що ускладнює виконання податкових зобов'язань.

Удосконалення податкової системи вимагає запровадження тимчасових податкових пільг, механізмів податкових канікул або відтермінування сплати податкових зобов'язань для підприємств, які зазнали впливу воєнних дій. Важливим напрямом є надання спеціальних податкових стимулів аграрним підприємствам, залученим до відновлення зруйнованої інфраструктури або впровадження інноваційних технологій. Оптимізація процедур відшкодування ПДВ сприятиме зниженню фінансових ризиків експортерів, тоді як зменшення ставок податку на прибуток або запровадження прискореної амортизації може стимулювати інвестиційну активність у процесі відновлення галузі.

Висновки. Аграрний сектор залишається одним із ключових елементів національної економіки України та відіграє визначальну роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави. Дослідження податкового навантаження дозволяє оцінити соціально-економічну результативність податкової політики та виявити напрями її вдосконалення з урахуванням специфіки аграрного сектору. Аналіз податкового навантаження в умовах російсько-української війни засвідчує високий рівень тиску на сільськогосподарські підприємства, обумовлений втратами активів, скороченням виробництва, зростанням витрат і логістичними обмеженнями. За таких умов актуалізується потреба в підвищенні адаптивності податкової системи шляхом застосування тимчасових пільг, механізмів відтермінування податкових зобов'язань та вдосконалення процедур відшкодування ПДВ, що сприятиме фінансовій стабілізації аграрного сектору, його відновленню та забезпеченню економічної стійкості країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Beljić M., Glavaški O. Rethinking tax systems: How heterogeneous tax mix shapes income inequality in European OECD economies. *Journal of Risk and Financial Management*. 2025. Vol. 18, No. 5. Art. 279. URL: <https://doi.org/10.3390/jrfm18050279>
2. Dombou D. R. T. Shadow effect from Laffer tax allergy: new tax policy tool to fight tax evasion. *Theoretical and Practical Research in Economic Fields*. 2020. Vol. 11, No. 1. Pp. 27–46. URL: <https://journals.aserspublishing.eu/tpref/article/view/5245>
3. Stanković J. J., Marjanović I., Milanović S., Jovanović Vujatović M. Determinants of entrepreneurial dynamics: The case of the European Union. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci / Proceedings of Rijeka Faculty of Economics*. 2022. Vol. 40, No. 2. Pp. 329–351. URL: <https://doi.org/10.18045/zbefri.2022.2.329>
4. Kalligosfyris C., Dermatis Z., Kalamara E., Anastasiou A. Multi-criteria evaluation of the institutional and tax environment for business in the EU economies. *Economies*. 2024. Vol. 12, No. 7. Art. 178. URL: <https://doi.org/10.3390/economies12070178>

5. Nehrey M., Finger R. Assessing the initial impact of the Russian invasion on Ukrainian agriculture: Challenges, policy responses, and future prospects. *Heliyon*. 2024. Vol. 10. Art. e39208. URL: <https://www.cell.com/action/showPdf?pii=S2405-8440%2824%2915239-5>
6. Sariyev N. An assessment of selected tax burdens and reliefs of hidden champions: Theoretical comparison between Slovakia and Ireland. *Journal of Governance & Regulation*. 2022. Vol. 11, No. 2 (Special Issue). P. 346–354. URL: <https://doi.org/10.22495/jgrv11i2siart14>
7. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). (2023). Ukraine: Impact of the war on agricultural enterprises – Findings of a nationwide survey of agricultural enterprises with land up to 250 hectares, January–February 2023. Rome: FAO. URL: <https://doi.org/10.4060/cc5755en>
8. Оподаткування в АПК. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/opodatкування-v-apk/stavki-podatkov>
9. Податкові важелі та стимули розвитку господарських систем (теоретичні засади та практика використання): монографія / за заг. ред. В. Л. Андрущенко, В. М. Мельника. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2006. 210 с.
10. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1163-р від 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80?find=1&text=%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA#n13>
11. Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування: монографія [за заг. ред. Ю. В. Іванова]. Х.: ВД „ИНЖЕК”, 2007. 448 с.
12. Прокопенко Н. С. Податкове регулювання агропромислового виробництва: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2009. 316 с.
13. Риковська О., Фраєр О., Михайленко О. Аналіз стану сільського господарства України та імплементація нормативно-правових актів ЄС, дотичних до аграрних та довікільєвих питань. За ред. М. Белкіна, А. Даниляк. Київ: ГО «Екодія», 2024. 22 с. URL: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/analiz-stanu-sg-ua-ta-implement-es2024.pdf>
14. Самарічева Т. А. Податкове навантаження з ПДВ молокопереробних підприємств: розподіл та компенсаційний ефект. *Часопис Хмельницького університету управління та права «Університетські наукові записки»*. 2017. № 4 (64). С. 283-297.
15. Синчак В. П. Податковий тягар як фіскальний показник впливу на соціально-економічний розвиток. *Статистична оцінка соціально-економічного розвитку*: збірник текстів доповідей за матеріалами XVII Всеукраїнської наук.-практ. конф., 26 травня 2017 р. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2017. С. 27-29.
16. Соколовська А. М. Методологічні та методичні аспекти визначення податкового навантаження на працю, капітал і споживання. *Фінанси України*. 2008. № 1. С. 65-76.
17. Соколовська А. М. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки. *Економіка України*. 2006. № 7. С. 4–12.

REFERENCES:

1. Beljić, M. & Glavaški, O. (2025). Rethinking tax systems: How heterogeneous tax mix shapes income inequality in European OECD economies. *Journal of Risk and Financial Management*, vol. 18(5), 279. Available at: <https://doi.org/10.3390/jrfm18050279>
2. Dombou, D. R. T. (2020). Shadow effect from Laffer tax allergy: New tax policy tool to fight tax evasion. *Theoretical and Practical Research in Economic Fields*, vol. 11(1), pp. 27–46. Available at: <https://journals.aserspublishing.eu/tpref/article/view/5245>
3. Stanković, J. J., Marjanović, I., Milanović, S. & Jovanović Vujatović, M. (2022). Determinants of entrepreneurial dynamics: The case of the European Union. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci / Proceedings of Rijeka Faculty of Economics*, vol. 40(2), pp. 329–351. Available at: <https://doi.org/10.18045/zbfri.2022.2.329>
4. Kalligosfyris, C., Dermatis, Z., Kalamara, E. & Anastasiou, A. (2024). Multi-criteria evaluation of the institutional and tax environment for business in the EU economies. *Economies*, vol. 12(7), 178. Available at: <https://doi.org/10.3390/economies12070178>
5. Nehrey, M. & Finger, R. (2024). Assessing the initial impact of the Russian invasion on Ukrainian agriculture: Challenges, policy responses, and future prospects. *Heliyon*, vol. 10, e39208. Available at: <https://www.cell.com/action/showPdf?pii=S2405-8440%2824%2915239-5>

6. Sariyev, N. (2022). An assessment of selected tax burdens and reliefs of hidden champions: Theoretical comparison between Slovakia and Ireland [Special issue]. *Journal of Governance & Regulation*, vol. 11(2), pp. 346–354. Available at: <https://doi.org/10.22495/jgrv11i2siart14>
7. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). (2023). Ukraine: Impact of the war on agricultural enterprises – Findings of a nationwide survey of agricultural enterprises with land up to 250 hectares, January–February 2023. Rome: FAO. Available at: <https://doi.org/10.4060/cc5755en>
8. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. (2025). Opodatkuvannia v APK [Taxation in the agro-industrial complex]. Available at: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/opodatkuvannya-v-apk/stavki-podatki>
9. Andrushchenko, V. L. & Melnyk, V. M. (eds.) (2006). Podatkovi vazheli ta stymuly rozvytku hospodarskykh system (teoretychni zasady ta praktyka vykorystannia): monohrafiia [Tax levers and incentives for the development of economic systems (theoretical foundations and practical application): monograph]. Ipin: National University of the State Tax Service of Ukraine, 210 p. (in Ukrainian).
10. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). Pro skhvalennia Stratehii rozvytku silskoho hospodarstva ta silskykh terytorii v Ukraini na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2025–2027 rokakh: Rozporiadzhennia № 1163-r [On approval of the Strategy for the development of agriculture and rural areas in Ukraine until 2030 and approval of the operational action plan for its implementation in 2025–2027: Order No. 1163-r]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80>
11. Ivanov, Yu. V. (ed.) (2007). Problemy rozvytku podatkovoi polityky ta opodatkuvannia: monohrafiia [Problems of tax policy development and taxation: monograph]. Kharkiv: INZhEK, 448 p. (in Ukrainian).
12. Prokopenko, N. S. (2009). Podatkove rehuliuвання ahropromysloвого vyrobnytstva: monohrafiia [Tax regulation of agro-industrial production: monograph]. Kyiv: NSC IAE, 316 p. (in Ukrainian).
13. Rykovska, O., Fraier, O. & Mykhailenko, O. (2024). Analiz stanu silskoho hospodarstva Ukrainy ta implementatsiia normatyvno-pravovykh aktiv YeS, dotychnykh do ahrarynykh ta dovkillievyykh pytan [Analysis of the state of agriculture in Ukraine and implementation of EU legal acts related to agricultural and environmental issues]. Kyiv: NGO “Ecoaction”, 22 p. Available at: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/analiz-stanu-sg-ua-ta-implement-es2024.pdf>
14. Samaricheva, T. A. (2017). Podatkove navantazhennia z PDV molokopererobnykh pidpriemstv: rozpodil ta kompensatsiynyi efekt [VAT tax burden of dairy processing enterprises: distribution and compensation effect]. *Universytetski naukovyi zapysky*, vol. 4(64), pp. 283–297.
15. Synchak, V. P. (2017). Podatkovi tiahap yak fiskalni pokaznyk vplyvu na sotsialno-ekonomichni rozvytok [Tax burden as a fiscal indicator of impact on socio-economic development]. In: *Statystychna otsinka sotsialno-ekonomichnoho rozvytku*, Proceedings of the XVII All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. Khmelnytskyi, pp. 27–29.
16. Sokolovska, A. M. (2008). Metodolohichni ta metodychni aspekty vyznachennia podatkovoho navantazhennia na pratsiu, kapital i spozhyvannia [Methodological aspects of determining tax burden on labour, capital and consumption]. *Finansy Ukrainy*, vol. 1, pp. 65–76.
17. Sokolovska, A. M. (2006). Teoretychni zasady vyznachennia podatkovoho navantazhennia ta rivnia opodatkuvannia ekonomiky [Theoretical foundations of determining tax burden and the level of taxation of the economy]. *Ekonomika Ukrainy*, vol. 7, pp. 4–12.

Дата надходження статті: 06.12.2025

Дата прийняття статті: 18.12.2025

Дата публікації статті: 29.12.2025